

Вплив теорії кондиціонізму на сучасне виховання й профорієнтацію учнів ПТНЗ

У статті коротко аналізується проблема заперечення причинно-наслідкових зв'язків, започаткованих у другій половині XIX століття та їх результат у другій половині XX – початку XXI століття.

***Ключові слова:** кондиціонізм, причина, наслідок, емоційний тон.*

Влияние теории кондиционизма на современное воспитание и профориентацию учащихся ПТУ

В статье кратко анализируется проблема отрицания причинно-следственных связей, сформированных во второй половине XIX века и их результат во второй половине XX – начала XXI столетия.

***Ключевые слова:** кондиционизм, причина, следствие, эмоциональный тон.*

Influence of the theory of a konditsionizm on modern education and career guidance of pupils VTS

In article analyzed the problem of denials of relationships of cause and effect in the second half of XIX century and their result in the second half XX is briefly analyzed – began XXI century.

***Key words:** condicionism, the reason, a consequence, emotional tone.*

У даній статті ми хочемо показати роль кондиціонізму, як однієї з філософських теорій, що мала великий вплив на становлення особистості у XX столітті й зокрема, її вплив на сучасне виховання і профорієнтацію учнів ПТНЗ.

Кондиціонізм (від лат. *condicio* – умова) – одна з теорій пізнання, започаткована у фізіології й медицині як позитивістський і методологічний напрям. Основною умовою кондиціоналізму є «заперечення причинно-наслідкових зв'язків і заміна поняття «причини» поняттям «комплекс умов» – як випадкового сполучення різноманітних умов, установок, які викликають», наприклад, хворобу, певну поведінку особистості тощо [3, 616]. Даний напрямок виник на початку XX століття. Яка його передісторія?

У середині XIX століття професор філософії Лейпцігського університету Вільгельм Вундт (1832—1920 р.) заснував першу в світі лабораторію експериментальної психології. В. Вундт розглядав **прояв волі** як безпосередню реакцію людини на комбінацію сприйнятих подразників,

але ні в якому випадку не як **свідому цілеспрямованість** індивідуума, який володіє свободою вибору. Він був переконаний, що людина позбавлена душі й здатності до **самовизначення**. Вчений намагався довести, що людина являє собою суму свого попереднього досвіду – подразників, які відображені у її свідомості й підсвідомості. Таким чином, теорія В. Вундта заклала філософську основу принципів кондиціонізму — теорії пізнання, у якій поняття причини замінене поняттям сукупності умов [1, 14]. Це дало поштовх для досліджень, проведених російським фізіологом І.П. Павловим та американськими психологами, зокрема Б. Блумом, прихильником біхевіоризму (англ. behavior — поведінка).

В. Вундт і І.П. Павлов виступали з ідеєю, що розум людині не потрібний. Людина – це машина, яка діє за принципом «стимул-реакція» і тому потребує тільки соціалізації. У зв'язку з цим у школах, виходячи з даної філософії виховання, стали звертати тепер увагу не на розвиток таланту та індивідуальних якостей особистості, а більше на її соціальну поведінку і соціальну адаптацію. Школа бачила своє завдання в тому, щоб сформувати людину для життя в «соціумі» [1, 21]. Її застосування практично обмежувалось сферою репродуктивного навчання: завчив → відтворив → дія за зразком [2, 29-30]. Це, звичайно, істотно полегшує роботу вчителя. Йому тільки залишалося нагадувати учням, щоб вони відпрацьовували кожен елемент до відповідного відсотку навчаємості. Таким чином, впровадження терії кондиціонізму виявилось у створенні шкіл, орієнтованих більше на соціалізацію дітей, ніж на розвиток у них інтелектуальної культури, у появі суспільства, націленого лише на задоволення своїх матеріальних потреб, застосуванні лоботомії й електрошкву в практиці психіатрії [1, 14,21].

«Стимул-реакція» – провідна домінанта виховного і навчального процесу навчальних закладів, який проявляється, головним чином, у заохоченні та покаранні. Іншими словами, були закладені основи для контролю за розумом кожної людини. У зв'язку з цим такий підхід отримав настільки велике розповсюдження, що теорії В. Вундта та І.П. Павлова не

підлягали переосмисленню, і тим більше критиці. Такий підхід проявився навіть у тому, що в будь-якому більш-менш значимому університеті Європи або Америки можна було вивчати нову психологію тільки у професора, який захистив дисертацію саме у В. Вундта в Лейпцігу.

Це привело до великих змін у вихованні та навчанні у всьому світі і, перш за все, в американській педагогіці: американські школи, які виховували дітей переважно в дусі американської мрії, були заражені наркоманією та злочинністю. З коледжів та інститутів виходили випускники, які ледве уміли читати, писати і рахувати [1, 14]. Це, звичайно, відображалось і на підходах освіти всього світу.

Соціалізацію ж і адаптацію (пристосування до навколишніх умов) пропагували як панацею від усіх бід. Але людина, вихована і навчена таким чином, стає наслідком, гвинтиком суспільної системи, перестає бути самою собою. У даний час такий підхід у вихованні і професійній орієнтації продовжується і в наших навчальних закладах, хоча дещо завуальовано, тому що один з принципів психології (на наш погляд, ключовий), проголошений В. Вундтом у 1879 році (людина – це вища тварина), закріплений дослідженнями в області фізіології І.П. Павловим, залишається головним принципом, в тому числі і психотерапії, і психоневрології. Хоча психологія – це наука про душу, проте такий підхід повністю ігнорує дану велику першочергову місію психології. Такі невидимі складові (душа і розум) не становлять інтересу для класичної науки з її суто матеріалістичним підходом, тому що їх кількість не можна виміряти звичайними методами.

На контроль за розумом людини також орієнтовані:

— політики, ЗМІ, репортери: зацікавлені у нагнітанні політичних, економічних і духовних загроз людині, висвітленні різноманітних «сенсацій» з метою збільшення тиражів популярних газет, журналів, періодичних видань;

— силові органи держав світу: міліція, поліція, які зацікавлені у збільшенні злочинності, тому що таким чином збільшується асигнування на їх утримання;

— фармацевтика: зацікавлена у поширенні різноманітних хвороб та виготовлення ліків для їх «лікування» і, особливо, психіатрія з її психотропними та антидепресантними «ліками»;

— розповсюдження наркоманії: у багатьох випадках беруть участь різні види таємної поліції з відома високопоставлених чиновників та урядовців;

— ритуальні служби та релігія – заробляють на збільшенні фізичної смертності людей.

Прибутки вищеназваних служб і організацій прямо пропорційні тому, наскільки загрозливим стає оточення для людей, яке вони створюють. Тому й не дивно, що серед молоді збільшується кількість самогубств, яка не бачить виходу з такої ситуації, тому що основним постулатом науки про душу (психологія) є: «Щоб бути щасливою, людина повинна пристосовуватись до свого оточення». Іншими словами, щоб бути щасливою, людина повинна стати повним наслідком, а наслідок, як відомо, завжди прагне до смерті.

Вихід з такої ситуації ми вбачаємо у протистоянні реакційним глобалізаційним процесам, які перетворюють населення Землі у стадо рабів. Адже людина за своєю природою не є **обумовленою** (залежність від яких-небудь причин) істотою, якою керує тільки подразниково-зворотній і рефлексивно-зворотній механізми, що дуже ефектно виглядає у деяких підручниках, але є зовсім непридатним у житті. Всі ці вдалі приклади з пацюками й собаками неприйнятні, коли мова йде про людину, тому що чим складніший організм, тим менш надійно працює формула «подразник-відповідь». І коли мова йде про найскладніший організм – людину, ми отримуємо високий ступінь непостійності в діях подразниково-зворотного механізму. Чим більш свідомий, більш раціональний організм, тим у більшій мірі він **самовизначений**, на відміну від **обумовленості**. Самовизначення, як

і все у світі, відносно, але, в порівнянні з пацюком чи собакою, людина досить достатньо **самовизначена**. І це дуже легко можна довести.

Отже, чим більш людина є самоусвідомленою істотою, тим у меншій мірі вона є машиною з «кнопковим керуванням», у чому нас на протязі майже 150 років переконують своїми «дослідженнями» різні науково-дослідні інститути, починаючи від проголошених В. Вундтом принципів експериментальної психології. Таким чином, використання даної філософії неприпустиме у відношенні до людини (це показала практика її застосування), тому що вона сприяє не тільки вихованню просто обумовленої людини, а й створенню рабів (**іновизначеність** особистості). Своїми нав'язливими методами, без розгляду альтернативних точок зору, кондиціонізм перетворився в догму, плоди якої ми зараз пожинаємо.

Якщо зобразити графічно динаміку руху особистості від **іновизначеності** (повний наслідок обставин) до **самовизначеності** (людина-причина: контроль ситуації, прийняття усвідомлених самостійних і осмислених рішень) і **всевизначеності** (поняття повної відповідальності за все у Всесвіті), то отримаємо (рис. 1):

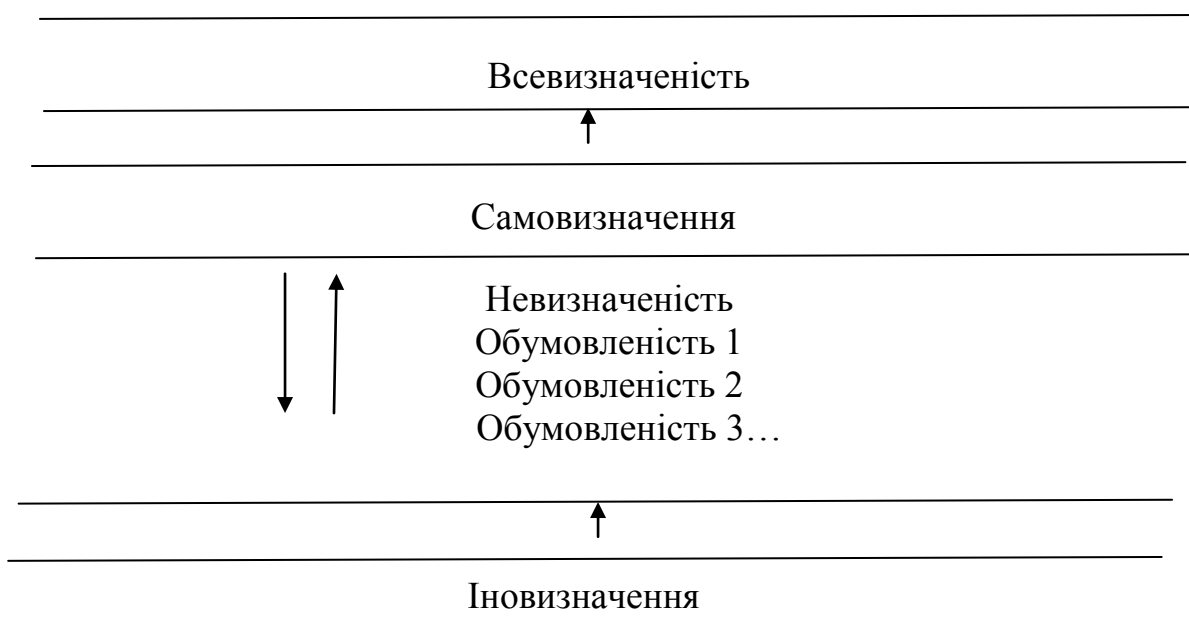

Рис. 1. Динаміка руху особистості від причини до наслідку

Характеризуючи даний рисунок можна сказати, що людина, рухаючись від **іновизначення** до **самовизначення** і **всевизначеності** проходить декілька стадій **обумовленості**: 1, 2, 3... (залежність від яких-небудь причин, негативних чи позитивних впливів) і коли на особистість діє позитивна обумовленість, вона приходить до **невизначеності** (точно не встановлений). Далі, за сприятливих умов, особистість стає **самовизначеною**, тобто такою, яка сама вирішує: бути чи не бути їй керованою своїм оточенням, у відповідності зі своїм особистим вибором. Таким чином, людина контролює ситуацію. Але стати **самовизначеною** особистість може тільки в тому випадку, коли у неї буде стабільно високий позитивний емоційний тон. А це можливо тоді, коли людина «перестане бути вищою твариною» (В. Вундт). Руху від всевизначеності вниз до самовизначеності немає, тому що це повна етична і естетична свобода, з якої буде відсутня потреба опускатися на нижчий рівень.

Отже, потрібно відійти від сліпого й догматичного слідування принципам психології В. Вундта та копіювання теорії кондиціонізму у вихованні і навчанні підростаючого покоління. Цінність того або іншого висловлювання чи дослідження повинна перевірятися на основі практики, а не вірою в авторитетність людини чи її теорії. «Якби людину можна було б описати за допомогою тільки хімічних формул і механізму “стимул-реакція”», то її індивідуальність не була б помітною. Людина була б схожа на тварину чи робота серійного виробництва, тому що в неї було б відсутнє «Я», яке характеризує її як індивідуальність [1, 202]. Тому потрібно провести такі дослідження в науці та підготовці учнів ПТНЗ, які будуть відображати справжню сутність особистості з метою її підготовки до життя і праці. Людина повинна знати, чого вона насправді хоче у цьому житті. Іншими словами, особистість за своєю суттю повинна бути причиною. Тільки в такому випадку вона зможе отримувати задоволення від результатів своєї праці та життя в цілому.

Список літератури

1. Виттенбург Б. Шах планете Земля / Берн фон Виттенбург. – М.: Парус, 2007. – 316 с.
2. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта // Сер. «Педагогика и психология». – М.: Знание, 1989. – № 6. – 80 с.
3. Советский энциклопедический словарь / [под ред. А. М. Прохорова]. – М.: Советская энциклопедия, 1984. – 1600 с.